

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ПІСНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Дедуш О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті здійснено спробу проаналізувати українські військові пісні та їхній внесок у формування української національної самосвідомості. По-новому розглянуто питання їх класифікації у хронологічній послідовності. Висвітлена проблема переробки та використання українських військових пісень поза середовищем власне українських мілітарних формувань.

Ключові слова: військові пісні, українська самосвідомість, козацькі пісні, рекрутські пісні, солдатські (жовнірські) пісні, стрілецькі пісні, повстанські пісні.

Постановка проблеми. Мілітарні організовані формування завжди формуються навколо певної ідеї, системи поглядів та простору. Пісня – це давній нематеріальний елемент військової справи, який полегшує життя вояків під час служби, тривалих маршів та навіть самих бойових дій. Тому у військовій українській пісні відображено багато елементів побуту, національного характеру та свідомості її носіїв. Порівняння всіх військових пісенних традицій українців різних епох дає змогу виділити й відмінності між ними. Дане дослідження також дасть змогу створити цілісну картину еволюції військової пісні на українських землях починаючи з початку формування українського народу до створення української нації. Особливо актуальним є дослідження ролі українських військових пісень у формуванні української національної самосвідомості, яка є одним з факторів успішного функціонування Української держави та української політичної нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку, особливостей та аналізу українських військових пісень на сьогодні приділяється значна увага з боку таких вітчизняних науковців: Р. Кирчіва, О. Кузьменко, А. Іваницького, М. Вовка, Л. Сфремової, В. Чабаненком, П. Шимківа, В. Шустя, Л. Нестеренко та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Запропоновано нову класифікацію українських військових пісень з включенням до неї перехідного періоду (кінець XVIII – XIX ст.). Залучено до стислого аналізу малодосліджені теми і змальовані у піснях. Розкрито важливість даних пісень як елементу формування та уніфікації історичної пам'яті українців, що стає фундаментом побудови національної самосвідомості.

Мета дослідження полягає у показі впливу традиційної української військової пісні на формування української самосвідомості, національної ідеї, у дослідженні спадкоємності на кожному етапі, у показі інтенсивності та характеру цього впливу, а також проведенні порівняльного аналізу змісту, особливостей, умов створення українських військових пісень.

Виклад основного матеріалу. Першим етапом української військової пісні був козацький. Козацький військовий стан став одним з елементів української етнічної самосвідомості та початків державності. У цих піснях знайшли відображення історичні події, специфіка козацтва, побут та вдача українців. Основною функцією пісні у козаків була психологічна, яка давала змогу полегшувати всі незгоди військової служби та бойових дій.

Створені вони були в основному самими козаками чи тими хто безпосередньо контактував з ними. Більшість авторів залишились безіменними, хоча ім'я однієї авторки відоме – це Маруся Чурай, яка створила ряд пісень і про яку згадують джерела. [1, с. 94] Проте, деякі дослідники, зокрема, Ю. Мицик, С. Плохий та І. Стороженко вважають її романтичним народним образом типу козака Мамаєя, який

мав відобразити жіночність і ліричність української пісні. [2, с. 147-149]

У працях багатьох дослідників зміст козацьких пісень часто пов'язується з їхньою хронологією. Наприклад, М. Драгоманов у збірці «Політичні пісні українського народу» виділяє такі групи:

1) Пісні XVI–початку XVII ст., в яких оспівувався період запеклої боротьби козаків та простого люду з татарами та турками.

2) Пісні I пол. XVII ст. (до 1657 року) відображали польсько-українське проти-стояння.

3) Пісні доби Руїни, в яких зображувалась боротьба черні з старшиною.

4) Пісні про Мазепу, Палія, якими завершувались ті пісні козацтва, які були Більш чи менш поширені по всій території України. [3, с. IV-V]

Музикознавець Іваницький виділяє три групи козацьких пісень:

1) Пісні з історичним підтекстом, що висвітлюють особисту і громадську долю козаків на тлі історичної ситуації, дані висновки можна взяти з самого тексту.

2) Пісні, що стосуються козацького побуту. Побут у даному циклі змальовується за трьома основними етапами життя козака: від'їзду з дому, козацькі будні, загибель козака на полі бою.

3) Пісні з елементами лірики кохання. Тут не проявляються станові ознаки. В основному це була туга через розлуку з коханим козаком, який міг загинути у поході. [4, с. 159-161] На особливості пісень про кохання вказував М. В. Гоголь. За козацької доби закохані «...бачилися між собою найкоротший час і потім розлучалися на багато років. Роки ці минали для жінок в журбі, в чеканні своїх чоловіків, коханих, які промайнули перед ними в своєму військовому вбранні, як сон, як мрія. Від того кохання їх стає надзвичайно поетичним» [5, с. 395.].

Проте у подібні класифікації часто не включено пласт пісень про зруйнування Січі у 1775 році, що привело до серйозних політичного і етнопсихологічного потрясіння в українському народі. Власне після цього українське козацтво остаточно занепадає і частково зберігається лише на території Османської імперії у формі Задунайської Січі. Чорноморське російське козацтво продовжує створювати певні пісні прив'язані до певної події [6, с. 555-556], але вони втрачають українське ментальне наповнення, і не зважаючи на українську мову, починають тяжіти до російського фольклору.

Не зважаючи на ліквідацію козацтва як національного військового стану, традиція піснетворення, яка стосується військової справи, не переривається. Багато рис козацьких пісень у плані змісту та будови увібрали в себе пісні періоду Коліївщини та Гайдамаччини другої половини XVII-XVIII ст. та соціальних рухів на Західній Україні 1) гайдамацькі пісні «Годі коню, в стайні спати» (Пісня про Семена Палія), «Ой закурила, затопила сирими дровами» (Пісня про Абазіна) та ін.; 2) пісні про Коліївщи-

ну («Максим козак Залізник», «Ой наварили ляхи пива» (Пісня про Івана Гонту), «Виїхав Гонта та із Умані», «Ой задумали та преславні хлопці» та ін.) [7, с. 159]. На Західній Україні розмаху набув рух опришків, тому до пісень другої пол. XVII–XVIII ст. зараховуємо ще одну тематичну групу – 3) опришківські пісні («Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький». «Ой з-за Байкалу сонце сходить». «Течуть води Черемоша» та ін.) [7, с. 159]. Відгомонам цих подій або ж логічним їх продовженням були народно-селянські повстання на Галичині та Буковині. [8, с. 227–258.]

Наступним етапом української військової пісні був перехідний. Така назва вказує на те, що створені вони були не власне українськими мілітарними формуваннями, а українцями, які служили у складі армій інших держав. Починаючи з кінця XVIII століття, українці продовжують брати активну участь у формуванні російської імператорської армії. Дослідниця Людмила Єфремова допускає класифікувати деякі пісні як козацько-рекрутські, козацько-солдатські і т.д., що ще раз підтверджує їхню спадковість. [9, с. 72.] Власне Україна входила до земель, що підлягали рекрутському набору – населення в основному православне, а представникам інших конфесій служити у російському війську не можна було. У Австрійській імперії усі представники усіх національностей мали служити у війську, тому українці Галичини і Буковини підлягали рекрутському набору й тут.

Більшість з рекрутських і солдатських (жовнірських) пісень були створені з кінця XVIII по другу половину XIX століття, що співпадає з часом існування на українських землях рекрутської системи з тривалими строками служби у війську.

Ще дослідники XIX століття визнали, що рекрутські пісні підросійських та підавстрійських українців вражаюче схожі. Наприклад, Васильєв Микола Калинович пояснював це «общностью физических условий территории, населенной украинцами, и в их историческом прошлом, в общности языка их и в тождественности коллективной психики». [10, с. 355.]

У рекрутських піснях зображується вербунок і примусовий набір, спроби втекти або викупитися, прощання з родиною, з коханою дівчиною. Усі рекрутські пісні пронизані настроями відчаю і горя.

Інакше сприймалося рекрутування ріднею та односельцями. Драматичні картини ловів рекрута, тужливе прощання роками ятрили душі матерів, сестер, наречених. А ті сім'ї, яких поки що не зачепило рекрутування, жили в постійному страху за долю підростаючих хлопців. Саме тому авторами та виконавцями рекрутських пісень були переважно жінки. [10, с. 354–355] Наспіви рекрутських пісень за темпами помірні або повільні і, при усій їх різноманітності, становлять досить однорідні у плані стилю. [11, с.26]

Загалом у більшості пісень причиною, точніше особою, з якої починається рекрутчина є образи «цар», «цесар», «чїсар», «цїсарева мати», «пан гусудар», «ті хто пишуть чорним по білому» і т.д. [10, с. 363] Дуже багато мотивів, рекрутських і солдатських пісень підросійських українців, чітко вказують на російську імператрицю Катерину II, за правління якої було знищено залишки української автономії. Ситуацію загострювало свавілля сільських війтів і поміщиків, які таким чином розправлялися з бунтівними кріпаками Це принципово відрізняє їх від подібних пісень у росіяни, які вбачали у взятті у військо не вину влади, а долю, невдачу й інше.

Дуже багато присвячено у рекрутських піснях темі «викрутів», тобто втечі від набору у військо. Чоловіки були змушені тривалий час перебувати у лісах, степах, льохах від чиновників. Це завдавало

значного морального і фізичного дискомфорту, але давало певну волю. Також у таких піснях не поодиноким згадуються люди, які експлуатували втікачів важкою фізичною працею, натомість даючи прихисток на час розшуку.

Водночас є рекрутські пісні іншого характеру. Оскільки у військо забирали часто людей і з поганою репутацією, то з'явилися і мотиви, де селяни висміюють гультяїв та ледацюг, яких забирають у військо. Основною темою у піснях подібного змісту лежить теза про те, що працелюбну і хазяйновиту людину ніколи не заберуть у безчесне військо. Загалом українці завжди цінували працюовитість, а лїнь, в уявленнях традиційного суспільства, могла каратись будь-яким способом.

Рекрутські пісні показують, що для тодішній українцеві відчував себе частиною громади, перед якою мав певні обов'язки, відчував з нею соціально-психологічний зв'язок. Перед уходом до війська хлопець просив пробачення у громади і просив почекати свого повернення, інакше у армії його б мучила совість. [12, с. 617]

Відомо, що обрядовість проводів у армію дуже нагадувала поховальну. Це пояснювалось тривалим строком служби, а також ймовірністю кардинальної зміни особистості хлопця. Щодо цих змін, то вдавалися у знаки наслідки русифікації, оскільки старий солдат відчував вже себе більше росіянином, ніж українцем: говорив російською мовою, дивився зі зневагою на колишніх односельців і т.д. Це активно відображено у ряді пісень. Ще тодішні люди помітили, що етнопсихологічні властивості представника певного народу не є сталими і стійкими, а надзвичайно нестабільні. Це все послужило створенню негативного образу «москаля», який пізніше часто переносився на етнічних росіян і російськомовних. [13]

Власне солдатські пісні обіймають значно ширшу тематику. Можна виділити дві різні групи:

1. Пісні, в яких зображено солдатський побут (тяжке безправне життя, походи, війна, каліцтво, смерть солдата, дозволя і залицяння до дівчат, повернення з війська додому, драматичні картини лову рекрута [9, с. 70]). Значна частина таких пісень створена самими солдатами.

2. Другу групу становлять пісні інших жанрово-тематичних розрядів, у змісті яких солдатське життя не відображене. Але ці пісні ввійшли у побут воjakів, співалися ними на дозвіллі і, особливо, під час походів та муштри.

Під час окремих військових конфліктів українців також складали свої пісні. Наприклад, під час Кримської війни народними авторами були складені ряд пісень про її учасників, полководців і солдатів. Три таких пісні записав Микола Іванович Барсов: «Песня графу Паскевичу-Эриванскому», «Песня греко-славянска», «Песня про турков». [14, с. 795–798.] У цих піснях дуже багато спільного з козацькими. Зокрема, це прославляння певного героя, у цьому випадку князя Паскевича та антитурецька тема. Остання найбільше схожа на козацьку, оскільки там йде часте використання метафор та порівнянь, які присутні у піснях козацького періоду: соколи, орли як образи воїнів, круки як символи смерті і т.д. Також значною мірою у поданих творах подаються образи «святої Русі» (не характерний для козацького циклу), «православ'я», анахроністичні посилання до боротьби з ляхами (Польська держава на той момент була знищена), згадка образу України (на фоні заперечення існування такої території на території «Юго-Запада России»). Водночас є підозра, що дані пісні були створені з пропагандистською метою на замовлення. «Песня греко-славянска» особливо насичена тематикою панславїзму і прославляння боротьби балканських народів проти Османської імперії. Ще одним підтвердженням такої думки є

факт про переважання етнічних українців у рядах імператорського війська та флоту, які були задіяні у військових кампаніях Кримської війни 1853–1856 років. Це ще раз може підтвердити, що військова пісня відіграє важливу психологічну функцію у армійських підрозділах.

До пісень перехідного періоду також можна віднести цикл пісень про Кармалюка. Розмір 4+4 є одним з найуживаніших як і в козацькій, так і солдатській пісні, що може свідчити про те, що пісні про Кармалюка склалися на лад старих пісень, або ж колишніми солдатами. [15, с. 12]

Початок Першої світової війни викликав сплеск національних почуттів у піддавстрійських українців, що не могли не вплинути на формування нових явищ у культурному середовищі. Таким явищем стала стрілецька пісня і, відповідно стрілецький період військового піснярства українців.

На відміну від попередніх періодів ці пісні є в основному авторськими, але багато з них пройшли процеси фольклоризації і стали по суті народними. [16, с. 343.]

Відповідальним за створення та популяризацію даних пісень був відділ пропаганди Українських січових стрільців – Пресова Квартира використав ці пісні для підняття морального духу січових стрільців. [17, с. 359] Її очолювали Никифор Гіряк, Антон Лотоцький і Юрій Буцманюк. Навколо них згуртувалися потужні літературно-мистецькі сили, талановиті письменники і журналісти – Теофіль Мелень, Осип Назарук, Андрій Бабяк (Мирослав Ірчан), Володимир Старосольський, Мирон Заклинський, Юрій Шкрумеляк, художники – Осип Курилас, Лев Гец, Осип Сорохтей, Іван Іванець, Левко Лепкий, композитори-пісненики Михайло Гайворонський, Лев Лепкий, Роман Купчинський та інші обдаровані військовики. [18, с. 231-232]

Хронологічно стрілецькі пісні можна поділити на 2 великі групи:

А) пісні часів Першої світової війни (1914-1918).

Б) пісні часів національно-визвольної боротьби (1918-1921).

Такий поділ власне пов'язаний зі змінами у змісті пісень. перша група пісень має більше мотиваційний і моральний підтекст підсиленій антиросійською спрямованістю, так як УСС виступали як складова австро-угорської армії і не могли висловити у повній мірі свій патріотизм. Друга група має в основному патріотичні настрої, заклики боротьби за незалежну державу проти різноманітних окупантів української землі, оскільки січові стрільці перейшовши Збруч стали до лав війська УНР.

Серед стрілецьких пісень трапляються тексти досить різноманітного змісту. Маємо зразки героїко-патріотичні, бойові: «За Україну», «Гей, наступаем ми, стрільці», «О Україно, о люба ненько», «Ми йдем вперед» та ін. Але, мабуть, жодна пісня патріотичного змісту не дістала такого поширення й визнання, як «Ой у лузі червона калина похилилася» [19, с. 5]. До цього ряду пісень дуже близько стоять ті, зміст яких розробляє також побутову або побутово-жартівливу тематику. Близькість їх до героїко-патріотичних зумовлена наявністю маршових мелодій. Отже, не лише зміст, але й характер музики утворює коло пісень, що виконуються як патріотичні (схоже явище потім буде повторене у повстанських піснях). Цим вони відрізнялись від армійських пісень колишнього СРСР, де військові марші практично завжди мали елементи ура-патріотизму.

Не менш помітне місце у тематиці належить коханню. Що цікаво: задля цього іноді використовувалися тексти давніх українських пісень. Серед них – «Ой у полі верба». Якщо порівняти текст старої пісні із стрілецьким варіантом, можна помітити через незначні текстові зміни, створення нового, але вже со-

ціального змістового пласту. Наприклад, зміна традиційного для народнопісенної лірики вигуку «Ой» на вигук «Гей» – це малесенька, але характерна деталь: від інтимно-задумливого відбувається перехід до бадьоро-молодечого, від лірики – до епосу. Або: заміна слів «славні козаченьки» на «стрільці січові» чи деяке наближення лексики до західноукраїнського стилю мовлення (замість «трава-роса» – «зимна роса», замість «курить» – «коптить») [20, с. 327].

На початку 1920-х років, як вже говорилося, січові стрільці деякий час перебували у складі української радянської армії як 1-а бригада УЧСС (Українські Червоні Січові стрільці). Завдяки цьому стрілецькі пісні дістають відомість по Східній Україні, їх співають у побуті, вони виконуються на сцені хоровими колективами (зокрема, в обробках), під них займаються стройовою підготовкою. В період українізації пісні січових стрільців були одним з дієвих засобів національно-патріотичного виховання. По суті відбувалася радянська стрілецьких пісень з заміною слів «стрілець», «усус» на «козак», «бо-рець», «трудоар» і т.д. [21, с. 191-192]

Колишні січові стрільці стали кісткою національно-визвольного підпілля, яке під час Другої світової війни розвинулось в Українську повстанську армію, чисельність якої сягала десятків тисяч чоловік. Така армія могла діяти тільки за умови широкої підтримки населення. Цією підтримкою пояснюється і те, що в тяжких умовах конспірації виник ще один – найновіший пласт народної творчості – повстанські пісні [4, с. 248-249.], які започаткували новий пісенний мілітарний період.

Мелодії і тексти повстанських і стрілецьких пісень часто генетично пов'язані одне з одним. На перших порах упівці просто брали стрілецький тест і мелодію і переробляли їх на свій лад, але це вже було підґрунтям для нового типу пісні. [25]

Щодо авторства, то тут відчутна різниця між повстанськими і стрілецькими, оскільки у переважачій же своїй більшості і кількості – це безіменні твори. У загальному масиві зібраних і оприлюднених на сьогодні текстів повстанських пісень та кількість із зазначеним авторством (власним іменем чи псевдонімом) складає порівняно невеличку частку – близько 5-6 відсотків. [22, с. 372]

Серед зафіксованих авторів виділяють Р. Купчинського, який долучився до складення слів і музики кількох повстанських пісень («Чи то грім гримить», «Машерують вже повстанці»), також низку поетів, які вийшли із самого повстанського середовища, і його сучасників: М. Дяченко – «Марко Босеслав», П. Василенко – «Волош» («Гетьманець», «Полтавець»), Микола Мотала, П. Болехівський – «Боян», М. Галичко, С. Стебельський – «Хрін», Д. Майський – «Тарас», «Ролянд Різак», А. Марченко, І. Хміль, Т. Вільшинко, С. Малюца та деякі інші.

Головними темами повстанської поезії були: спогади про минулу славу; боротьба за українську державність; оспівування краси рідної землі; звеличення України як мети життя і боротьби; моральний вибір; самозречення в ім'я високої ідеї, жертвності, смерті як найвищою вияву самопожертви; утвердження віри. Кульчицький виділяє три основних стереотипи повстанського мислення: стереотип героя зумовлює виникнення теми жертвності та самозречення заради Української держави, відповідно жертвності – тему самопожертви, а героїчного минулого і Батьківщини – виховну тематику. [23, с. 71]

Щодо суспільно-політичної складової сюжетів повстанських пісень, то значне місце посідають оповіді про злодіяння, злочини окупантів на поневоленій українській землі, страждання, поневолення її людей, патріотів, роздуми над історією української землі і заклики до боротьби за визволення народу та відновлення державності. Вороги України – це ні-

мецькі, польські і особливо зловісні – московські комуністичні окупанти. З ними бореться український народ і його підрозділи УПА, а також люди різних національностей, що прагнуть волі для своєї землі.

Тепер щодо звинувачень пісень УПА у крайньому націоналізмі, то це не відповідає дійсності у повній мірі. Наявність значної кількості представників інших народів у складі УПА [24, с.75-76], приводить до різкої зміни риторики і світогляду упівців. Це не могло не вплинути й на творчість повстанців. Відома трансформація ОУН та повстанської ідеї з вузькоукраїнської на інтернаціональну й визвольно-антиімперіалістичну, привела до заміни й епітетів негативних народів, на більш нейтральні, такі як «окупант», «загарбник», «комуніст» і т.д.

Висновки та пропозиції. Як бачимо, українські військові пісні були важливим елементом укра-

їнської національної свідомості, висвітлюючи історичні події української історії, побут українців та їхню ментальність. Часто самі пісні виступали інструментом творення цієї свідомості, оскільки зберігали історичну пам'ять народу, поширювали спільний погляд на певні події на всій території їх побутування. Варіації та переробки пісень показують ряд тенденцій, що відбувались у ході історичного процесу, зміну цінностей народу, ставлення до тієї чи іншої події, історичної особи і т.д. Їхнє сучасне побутування у цивільній і військовій сфері життя українців ще раз свідчить про їхню важливість як елементу національної ідентичності та носіїв особливостей українського народу, який зі зброєю в руках здобував незалежність своєї землі. Актуальність даної проблеми має забезпечити активізацію її дослідження у вітчизняній науці.

Список літератури:

1. Кауфман Л. С. Маруся Чурай / Л. Кауфман // Дівчина з легенди: Маруся Чурай. – Київ: «Дніпро», 1967. – С. 92-117.
2. Мицик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. Як козаки воювали: Іст. розповіді про запорізьких козаків. – 2-ге вид. / Худож. оформлювач К. Д. Ткаченко. – Дніпропетровськ: Січ; К.: МП «Пам'ятки України», 1991. – 302 с.
3. Драгоманов М. Політичні пісні українського народу. – Женева, 1883. – С. IV-V.
4. Іваницький А.І. Український музичний фольклор. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.
5. Гоголь М. В. Про малоросійські пісні // Гоголь М. В. Твори. В 3 т. – К., 1952. – Т. 3. – С. 393-400.
6. Баский Г. Песня черноморских козаков на взятие Измаила. / Г. Баский // Киевская старина. – 1882. – № 6. – С. 555-556.
7. Думи. Історико-героїчний цикл: Збірник / Вступ. ст. М. Стельмаха. – К.: Дніпро, 1982. – 159 с.
8. Шусть, В. В. «Становлення феномена героїки в українській етнокультурній свідомості». Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України : монографія / О.В.Т. Куєвда і В.М. Летцев, В.Ф. Литовський та ін.; за ред. .Т. Куєвда, В.В. Турбан. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – С. 227-258.
9. Вояцькі пісні: каталогізація, динаміка жанроутворення, російські та польські впливи / Л. Сфремова // Матеріали до української етнології: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. – Вип. 7(10). – С. 67-79.
10. Васильев М. Рекрутчина в малоросійской песни. / Васильев М. // Киевская старина. – 1889. – № 8. – С. 354-376.
11. Нестеренко Л. О. Рекрутські пісні / Л. О. Нестеренко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 29 – С. 25-27.
12. «Труды этнографическо-статистической экспедиции в западнорусский край, материалов и исследований, собранных П. Чубинским» V том цитовано у Васи-льев М. Рекрутчина в малорусской песне (этнографический очерк) / М.Васильев // Киевская старина. – 1889. – № 9. – С. 617.
13. Григорій Квітка-Оснoв'яненко. Салдацький патрет
14. Барсов М. И.: Три малорусская песни из периода Крымской компании / М.Барсов // Киевская старина. – 1885. – № 4. – С. 795-798.
15. Герасименко, Володимир. Кармалюк в українській народній пісні / Володимир Герасименко; Кам'янець-Поділ. наук. при Укр. акад. наук т-во, Секція іст.-філол. – О. : Одесполіграф, 1926 (3-я Держдрук. ім. т. Троцького). – 16 с.
16. Кузьменко О. Фольклоризація стрілецьких пісень // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т. ССХІІ: Праці Секції етнографії і фольклористики. – Львів, 2001. – С. 338 – 364.
17. Витвицький В. Стрілецька пісня // За волю України: Історичний збірник УСС. В 50-ти ліття збройного виступу УСС проти Москви 1914-1964. – Нью-Йорк: Червона калина, 1967. – С. 356-367.
18. Башняк Л.І. Стрілецькі композитори Легіону УСС та музично-стильові особливості їхньої творчості / Леся Башняк // Питання культурології : зб. наукових праць. – Вип. 25. – К., 2009. – С. 208-213.
19. Стрілецькі пісні. Пісенник / Упоряд. І. В. Щербаков. – К.:Музична Україна, 1992. – 80 с.
20. Українське народне багатоголосся / Упоряд. З. Василенко та ін. – К.: Наукова думка, 1963. – 243 с.
21. Українська літературна пісня: історія розвитку жанру Сердюк А.В. [електронне джерело] Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/serdyuk.pdf
22. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі. – Львів: Інститут народознавства ПАН України, 2010. – 536 с.
23. Кульчицький В. Й. «Національно-виховний потенціал повстанської творчості першої половини ХХ століття». – С. 71-74.
24. Сергійчук В. Цивілізаційний феномен УПА. / Володимир Сергійчук // Карпати. Людина, етнос, цивілізація. / Науковий журнал з проблем карпатознавства. / Ін-т історії, етнології і археології Карпат. / Гол. ред. М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Плай, 2010. – Вип. 2. – С. 65-78.
25. Вовк Мирон. «Музична етнопедогогіка у вихованні української нації.» [Електронне джерело] Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dzherela/2008_3_4/Vovk.doc.pdf

Дедуш А.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

УКРАИНСКИЕ ВОЕННЫЕ ПЕСНИ КАК ЭЛЕМЕНТ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

Аннотация

В статье сделано попытку проанализировать украинские военные песни и их вклад в формирование украинского национального самосознания. По-новому рассмотрен вопрос их классификации в хронологической последовательности. Освещена проблема переработки и использования украинских военных песен вне среды собственно украинских милитарных формирований.

Ключевые слова: Военные песни, украинское самосознание, казацкие песни, рекрутские песни, солдатские (жолнерские) песни, стрелецкие песни, повстанческие песни.

Diedush O.V.

Kyiv National Taras Shevchenko University

UKRAINIAN MILITARY SONGS AS ELEMENT OF NATIONAL MORALE

Summary

The article attempts to analyze the Ukrainian military songs and their contribution in the formation of Ukrainian national morale. Anew the questions of classification in in chronological sequence are considered in this article. Deals with the conversion and using Ukrainian military songs outside the environment properly Ukrainian military formations.

Keywords: Military songs, Ukrainian national morale, Cossack's songs, Recruiter's songs, Soldier's song's, Riflemen's songs, Insurgent's songs.

УДК 94:[322 + 341.324](430 + 477)« 1941/1943»

СОЦІАЛЬНО-ІДЕОЛОГІЧНА КОНФРОНТАЦІЯ ДВОХ ТИПІВ НІМЕЦЬКИХ ЕЛІТ У РЕЛІГІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОЇ УКРАЇНИ

Дробот М.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Науково-історичне досліджень присвячене розкриттю сутності релігійної політики військової адміністрації на милітаризованій території окупованої України 1941-1944 рр. Особливим аспектом висвітлення проблематики є розгляд її через призму протистояння двох типів німецьких еліт. Результати цього дослідження ґрунтуються на аналізі великої кількості архівного матеріалу та модерних наукових досліджень.

Ключові слова: військова адміністрація, еліти, комендатури, общини, релігійні організації, релігійна політика, церкви.

Як засвідчує історичний розвиток, політична система суспільства, що основана на позиціях ліберальної модерної демократії не завжди придатна сформуванню якісного державно-релігійний діалог. Оскільки, наявна можливість появи нового політичного руху, принципи якого можуть бути утаємничені від громадськості при дотриманні дуальності ідеологічних постулатів. Алгоритм вироблення ідеологічної бази нового суб'єкта суспільно-політичного життя може полягати у відході від християнських цивілізаційнотворчих цінностей та відкиданні атеїзму з метою вироблення нових релігійних форм світобачення, які задовольняли б містичне сприймання минулого, через призму національної гордості та величі.

Для того, щоб запобігти містико-історичного погляду на минуле, враховуючи появу нацизму у Веймарській республіці та його домінування у Третью Рейху, необхідно дослідити сутність релігійної політики німецької військової адміністрації на теренах окупованої України в 1941-1944 рр. через призму протистояння «старого» (представники військової адміністрації) та «нового» (нацистські партійці) типів німецьких еліт, розкривши соціально-ідеологічне протистояння між ними.

Новизна дослідження полягає в розкритті сутності релігійної політики військової адміністрації відносно чотирьох течій християнства та мусульманства

протягом 1941-1944 рр. на території прифронтової зони та окупованих територій, що увійшли до складу Рейхскомісаріату «Україна» ще в 1941-1942 рр. (мілітаризована зона окупації). Окрім того, автор, при розгляді, цього питання простежує конфронтації позицій «старого» та «нового» типів німецьких еліт у вирішенні релігійної проблеми окупації України.

Метою цієї публікації є дослідження особливостей, трансформаційних змін релігійної політики Верховного Головнокомандування вермахту на милітаризованій території окупованої України протягом 1941-1944 рр.

Звісно, мета Німеччини по відношенню до СРСР носила загарбницький характер, який був успадкований ще з часу Першої світової війни відносно Сходу. Цілі Німеччини на Сході у часи Першої світової війни диктувалися німецькою елітою інфікованою експансіоністськими, расовими і колонізаторськими ідеями, імперіалістичними зовнішньоекономічними установками. Але розгром Німеччини і революційна ситуація у Європі 1917-1918 рр., не змінили ідейного базису німецької еліти, а навпаки доповнили її ідеологію – реваншизмом та антибільшовизмом. До цієї еліти постімперського часу належали: військовий генералітет, вища бюрократія зовнішньополітичного відомства та представники економічних кіл. Ці кола, у період гітлерівської влади, відносяться до «старого» типу німецької еліти. Використання визначення «ста-